EVOLUȚIE INTERPRETATIVĂ A CRITERIILOR „ENGEL”

INTERPRETIVE EVOLUTION OF THE „ENGEL” CRITERIA

Mircea ROȘIORU, ORCID: 0000-0002-5965-5461
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.13:347.91/.95

e-mail: mrosioru@gmail.com

De-a lungul timpului, principiul *ne bis in idem* a fost analizat de către teoreticieni din două perspective: prima, cea de drept procedural – nimeni nu trebuie să fie urmărit de două ori pentru aceeași faptă și, a doua, de drept substanțial (material) – nimeni nu trebuie să fie sancționat de două ori pentru aceeași infracțiune. Remarcăm că componenta de drept substanțial este într-o perpetuă explorare, doctrinarii și instanțele judiciare fiind în căutarea formulei ideale care să asigure neincidența principiului *ne bis in idem,* atunci când se pune în discuție calificarea juridică a unor fapte concurente.

În prezenta cercetare, ne propunem să realizăm testul conformității cadrului legal național cu cel internațional. Astfel, la nivel național, principiul *ne bis in idem* este transpus în art.7 alin.(2) Cod penal și în art.22 alin.(3) Cod de procedură penală.

În contextul internațional, elementul „idem”, inerent platformei de drept substanțial, se referă conform art.4 din Protocolul nr.7 adițional la CEDO, la „aceeași infracțiune”, care implică, în aparență, pertinența criteriului încadrării juridice a faptelor. Abordări similare se regăsesc în art.14§7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*,* art.54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen, care utilizează noțiunea de „*aceleași fapte*”, precum și în art. 50 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02) [1]. Odată cu acordarea Republicii Moldova a statutului de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, este evident că procesul de armonizare a cadrului legal național la cel comunitar va fi o condiție *sine-qua-non*.

Apelând la metoda comparativă, observăm că, din perspectivă redacțională a principiului *ne bis in idem*, nu există mari divergențe între cadrul legal național și cel internațional, or se operează cu noțiunea identică de „aceeași faptă”.

Este de notorietate că CEDO este un organism viu, iar CtEDO prin jurisprudența sa, are menirea de a asigura dezvoltarea și îmbunătățirea aplicabilității acestei. Astfel, la o primă etapă, pentru a determina dacă, în raport cu un individ, a existat anterior o „acuzație penală”, CtEDO a conturat în jurisprudența sa trei criterii, convențional numite criteriile „Engel”.

Primul criteriu Engel se referă la aprecierea dacă dispoziția legii incriminatorii este o dispoziție de drept penal, conform dreptului național. Această apreciere nu este una determinantă, în esență ea reprezentând doar punctul de plecare în determinarea incidenței principiului *ne bis in idem* [2].

Cel de-*al doilea criteriu Engel* urmărește să identifice sfera destinatarilor dispoziției incriminatorii care prevede sancționarea faptei. Interferența acestui criteriu este analizată în baza a trei elemente. Primul element rezidă în aprecierea *cercului destinatarilor* dispoziției incriminatorii. Un al doilea element este configurat de *finalitatea sancțiunii* aplicabile în temeiul normei penale. Un ultim element determinat de jurisprudența recentă a CtEDO evocă și aspectul dacă sancționarea încălcării are drept obiectiv *apărarea unor valori și a unor interese a căror protecție este garantată, în mod obișnuit, de normele de drept penal*. Aceste trei elemente trebuie apreciate cumulativ.

În final, cel de-*al treilea criteriu Engel* se referă la *natura și la gradul de severitate al sancțiunii* pe care eventual o poate suporta persoana. Caracterul penal al normei care sancționează comportamente infracționale cu pedeapsa închisorii, fie cu cea a arestului este unul general-prezumtiv. La aceeași categorie se ancorează și unele pedepse în formă de amendă [3] sau, după caz, muncă neremunerată în folosul comunității ori în cazul sancțiunilor pe care statele le înscriu în cazierele judiciare [4].

Aplicabilitatea criteriilor doi și trei este apreciată drept alternativă de către CtEDO și, doar în ipoteza în care nu se poate da o soluție clarificatoare pe speță, se poate trece la testul aplicării cumulate a acestor din urmă două criterii.

În timp, pe fundalul dezvoltării jurisprudenței sale, CtEDO a venit cu noi raționamente logico-juridice în materie de art.4 din Protocolul nr.7 adițional la CEDO, astfel criteriile „Engel", din perspectiva identității noțiunii de „aceeași faptă", a venit cu noi elemente definitorii, după cum urmează:

- elementul *idem* al principiului *ne bis in idem* trebuie înțeles ca o a doua infracțiune care decurge din „fapte identice" [5] sau din „fapte care sunt în mod substanțial aceleași" [6] ori din „fapte care sunt în esență aceleași" [7];
- cea de-a doua infracțiune să nu cuprindă fapte suplimentare sau, după caz, fapte care au fost anterior ancorate în „rechizitoriu", ori să vizeze aceeași perioadă de timp infracțională [8];
- în cazul infracțiunilor omisive, a doua infracțiune, care rezultă din fapte identice sau care sunt în esență aceeași faptă ca și prima, să constituie un set de circumstanțe factuale concrete, care implică același făptuitor și sunt indisociabil legate între ele în timp și spațiu [8];
- acțiunile penale *idem* trebuie să fie axate pe identitatea situației de fapt și nu pe identitatea interesului juridic protejat. Noțiunea de interes juridic protejat de o normă specifică și obiectivul pe care îl urmărește această normă sunt, în practică, susceptibile să fie tranzitive reciproc. Acestea sunt două calificări care se referă la același aspect – obiectul și scopul unei anumite norme [9].

Principiul *ne bis in idem* reprezintă reperul criteriilor evocate în prezentul studiu și are menirea de a evita aplicarea simultană și neîntemeiată a mai multor articole din Codul penal aceleiași persoane, în privința unei singure fapte materiale săvârșite.

Incidența principiului trebuie făcută doar prin aplicarea testului conformității. O propunere *de lege ferenda* prin care să se clarifice sfera circumstanțelor care vor exclude concursul de calificări este inadmisibilă.

Divergențele sau, mai degrabă, vidul de interpretare a aplicabilității principiului *ne bis in idem* în situațiile de calificări juridice a faptelor cu aceeași identitate, aceeași substanță, urmează a fi acoperit de instanțele naționale prin exercitarea obligației pozitive de aplicare directă a prevederilor CEDO și a jurisprudenței CtEDO (*principiul subsidiarității*)**.**

Referințe:

1. KARAKOSTA, C. *Ne bis in idem*: une jurisprudence peu visible pour un droit intangible. In: *Revue trimestrielle des droits de l'homme*, 2008, no.73, pp. 26-27. Disponibil la 02.08.2022, https://www.rtdh.eu/fr/journal/revtrimdrh/2008-73/ne-bis-in-idem-une-jurisprudence-peu-visible-pour-un-droit-intangible/index.html#page/25.
2. Marea Cameră a CtEDO. Hotărârea *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 8 iunie 1976 (§ 82). Disponibil la 23.07.2022, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":["001-57478"]}.
3. CtEDO. Hotărârea în cauza Ziliberberg împotriva Moldovei din 1 februarie 2005. Disponibil la 24.07.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":["61821/00"],"itemid":["001-112694"]}
4. CtEDO. Hotărârea în cauza *Žugić împotriva Croației*, 31 mai 2011 (§ 68). Disponibil la 25.07.2022. https://jurinfo.jep.gov.co/normograma/compilacion/docs/pdf/CASE%20OF%20ZUGIC%20v.%20CROATIA.PDF.
5. CtEDO. Hotărârea în cauza *Sergey Zolotukhin împotriva Rusiei*, 10 februarie 2009 (§ 78-84). Disponibil la 08.08.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno": ["14939/03"],"itemid":["001-91222"]}.
6. CtEDO. Hotărârea în cauza *Goulandris și Vardinogianni împotriva Greciei*, 16 iunie 2022 (§ 68-72). Disponibil la 06.08.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"kpthesaurus":["572","9","545","546","212","415","166","274","442"],"documentcollectionid2":["GRANDCHAMBER","CHAMBER","DECGRANDCHAMBER"],"itemid":["001-218074"]}.
7. CtEDO. Hotărârea în cauza *Galović împotriva Croației*, 30 noiembrie 2021 (§ 107-112). Disponibil la 06.08.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"kpthesaurus":["572","9","545","546","212","415","166","274","442"],"documentcollectionid2":["GRANDCHAMBER","CHAMBER","DECGRANDCHAMBER"],"itemid":["001-211592"]}.
8. CtEDO. Hotărârea în cauza *A și B împotriva Norvegiei*, 15 noiembrie 2016 (§ 106). Disponibil la 08.08.2022, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":["24130/11"],"itemid":["001-168972"]}.

9. Concluziile Avocatului General dl Michal Bobek, 2 septembrie 2021 în cauza C-117/20 bpost SA împotriva Autorité belge de la concurrence, pct.140-141. Disponibil la 09.08.2022, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:62020CC0117&from=NL.